

THE RELIGIOUS LEXICON OF THE TEXT SALVATION OF SINNERS

Onuța Georgiana Bîrlădeanu

PhD student, „Alexandru Ioan Cuza” University of Iași

Abstract: It has been observed for the Romanian language that the fundamental Christian terms belong to the sphere of influence of the Latin language, and also with the presence of terms that originate in the language of Thraco-Dacians; while the Slavic and Greek influence were manifested on the terms that refer to the church ritual elements, as well as on those words used to identify the hierarchical organization of the positions occupied within the church. Thus it is understood that all three languages had a certain influence on the religious lexicon of the Romanian language. Some of these linguistic variants showed their influence to a greater degree (as in the case of Latin, Slavic and Greek), while other influences were minimal (Hungarian). Also relevant is the fact that the christian/religious lexical units from the Romanian language which derive from the Latin language refer to the primary concepts of christian dogma, while the religious words of Slavic origin mainly refer to notions related to the church ritual, and those of Greek origin illustrate the hierarchy of positions in the Church.

This article presents a list of the christian and/or religious terms that are found in the two manuscripts that compose the text Salvation of Sinners, a 17th century Romanian translation, as found in the oldest manuscripts preserved until today: ms. rom. 2517 and ms. rom. 494. For a better illustration and a clearer support of our statements, we have also decided that this list should be drawn up by separating the terms according to their language of origin.

Keywords: religious lexicon, language, linguistics, 17th century, lexical category

În limba română, categoria termenilor creștini și bisericești s-a format de-a lungul timpului sub influența mai multor limbi și culturi, odată cu prezența pe teritoriul astăzi numit românesc a diferitor popoare sau grupuri etnice care au rămas o vreme mai îndelungată să coabiteze împreună cu populația autohtonă. După cum știm, în formarea limbii române trebuie luate în considerare, pe rând, elementele prelatine împreună cu cele latine care se află la baza limbii române, acestora adăugându-li-se de-a lungul timpului acele elemente slave, grecești, maghiare care și-au exercitat influența asupra limbii în perioade diferite de timp și într-un grad mai mare sau mai mic.

Limbajul religios românesc conține unități lexicale provenite din substrat, apoi, în timp, acestora li se adaugă cele provenite din limbile latină, slavă și greacă. Problematika termenilor religioși în limba noastră nu este un subiect nou de cercetare și a fost discutată de mai mulți lingviști. Mai întâi, reprezentanții Școlii Ardelene au dorit identificarea unor termeni creștini în limba română, ca argument pentru latinitatea creștinismului la români. Samuil Micu (*Despre creștinătatea românilor*, cap. *Despre Dumnezeu, duhuri și cele ce se cuvîn lor*, p. 197, în *Istoria Românilor*, II, București, 1995) a identificat câțiva astfel de termeni (*botez, biserică, duminică, sărbătoare, păresimi*). Alți lingviști români care s-au ocupat predilect de această problemă sunt V. Pârvan (V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911) și Haralamb Mihăiescu (*La langue latine dans le sud-est de l'Europe*, București – Paris, 1958). Primul dintre cei doi a alcătuit o listă a cuvintelor creștine, pe care le-a analizat din punct de vedere istoric și etimologic. Cuvintele

luate în considerare de către V. Pârvan sunt: *biserică, Dumnezeu, duminică, Crăciun, Rusalii, drac, sărbătoare, comandare, mormânt, ajun, altar.*

Preocupați de prezența creștinismului la români au mai fost și alți lingviști. Fie că au luat în considerare numai elementele latine, fie că au oferit o imagine de ansamblu asupra termenilor care să ateste un creștinism timpuriu la români, mai mulți cercetători au menționat și categoria cuvintelor care fac parte din fondul creștin al limbii române. Printre acești cercetători, amintim pe S. Pușcariu, B. P. Hașdeu, T. Capidan, N. Cartoian, I. I. Russu, Iancu Fischer, C. Jirecek, T. Tagliavini.

Concluzia la care se poate ajunge este aceea că, de-a lungul timpului, limbile menționate mai sus și-au exercitat influența asupra limbii române și, deci, și asupra sferei termenilor care denumesc realitățile religioase, fie ele creștine sau nu. S-a observat că termenii fundamentali creștini aparțin sferei de influență a limbii latine, dar și cu prezența unor termeni de origine traco-dacă; iar influența slavonă și cea grecească s-a manifestat, în aria cultului bisericesc, asupra termenilor care denumesc elementele ritualice bisericești, precum și acele cuvinte folosite pentru identificarea organizării ierarhice a pozițiilor ocupate în cadrul bisericii. Se subînțelege astfel că toate cele trei limbi au avut o anumită influență asupra lexicului religios al limbii române, precum și faptul că fiecare dintre aceste variante lingvistice și-au manifestat influența într-un grad mai mare (cum este cazul limbilor latină, slavă și greacă), în timp ce alte influențe au fost minime la nivelul acestui fond de cuvinte (limba maghiară). De asemenea, relevant este și faptul că unitățile lexicale creștine/religioase din limba română și care ne provin din limba latină fac referire la conceptele primare și de dogmă creștină, în timp ce cuvintele religioase de origine slavă denumesc mai ales noțiuni ce țin de ritualul bisericesc, urmând ca limbii grecești să-i aparțină mai ales acei termeni care ilustrează ierarhizarea pozițiilor în biserică.

În scurta lucrare de față, am decis să întocmim o listă a termenilor creștini și/sau religioși care se regăsesc în cadrul celor două manuscrise avute de noi în vedere în editarea critică și studierea textului *Mântuirea păcătoșilor*, traducerea românească din secolul al XVII-lea, așa cum se regăsește în cele mai vechi manuscrise păstrate până în prezent, și anume: ms. rom. 2517 și ms. rom. 494. Pentru o mai bună ilustrare a celor spuse mai sus și o susținere mai evidentă a afirmațiilor noastre, am hotărât, de asemenea, ca această listă să fie întocmită prin separarea termenilor în funcție de limba lor de proveniență.

1. Termeni religioși proveniți din limba latină sau care au ajuns în limba română pe filieră latină

În manuscrisul rom. 2517, regăsim următorii termeni ce se încadrează acestei grupe: *ajunare* (lat. **adjunare* = ajuna), *biserică* (lat. *basilica*), *blestema* (lat. **blastemare* < *blasphemare*), *boteza* (lat. *baptizāre*), *botez*, *botezat*, *Botezătoriu*, *cer* (lat. *caelum*), *crede* (lat. *credere*), *crez*, *credință* (lat. **credentia*), *creștin* (lat. *christianus*), *creștinesc*, *cruce* (lat. *crux*, *-cis*), *cumineca* (lat. *comunicare*), *cuvini* (lat. *convenire*), *cuvios*, *Cuvîntul* (lat. *conventus*, și titlul *Cuvîntătoriu*), *Domn* (lat. *dom(i)nus*), *drac* (lat. *draco*), *duminică* (lat. *[dies]dominica*), *Dumnezeu* (lat. *dom(i)ne deus*), *îndumnezei*, *Făcătoriu* (lat. *facere*, „a face”), *Fecioară* (lat. **fetiola*), *Fiu* (lat. *filius*), *ierta* (lat. *libertare*), *iertare*, *împelițare* (lat. *pellis*, *-em*, „piele”), *închina* (lat. *inclinare*), *închinare*, *închinătoriu*, *înălțare* (lat. **inaltiare* < *altus*), *îngenunchia* (lat. *ingenuculare*), *înger* (lat. *angelus*), *înviere* (lat. *in vivere*), *lêge* (lat. *lex*, *legis*), *martor* (lat. *martyr*), *mărturie* (martur+ie, cf. gr. *μαρτυρία*, bg. *martóriia*), *pace* (lat. *pax*, *pacis*), *Paște/Paști* (lat. *pascha*, *-ae*), *păcat* (lat. *peccatum*), *păgîn* (lat. *paganus*), *păgînatate*, *pîngări*, *pîngărit*, *Păstoriu (cel bun)* (lat. *pastor*), *preot* (lat. *presbiterum*), *priveghia* (lat. *pervigilare*), *priveghiare*, *purcede* (lat. *procedere*), *ruga* (lat. *rogare*),

rugăciune, *Scriptură* (lat. *scriptura*), *sărbătoare* (de la „a serba”, lat. *servare*), *sîmbătă* (lat. *sambbatum*, sl. *sonbota*), *sec* (în sintagma „lăsatul secului”, lat. *siccus*), *strigător* (slujbă, apare în contextul „au dascali și strigători”, derivat de la „a striga”, lat. *strigare*), *suflet* (lat. **sufflitus*), *tămîie* (probabil lat. **thymanea*), *Țiitoriu/Singur-Țiitor/Întrutot Țiitor* (derivat de la „a ține”, lat. *tenere*), *veșmînt* (lat. *vestimentum*); în timp ce în ms. rom. 494 regăsim următoarele cuvinte cu derivatele aferente: *ajun*, *ajunare* (lat. **adjunare* = *ajuna*), *biserică* (lat. *basilica*), *blestemat* (lat. **blastemare* < *blasphemare*, a blestema), *boteza* (lat. *baptizāre*), *botez*, *Bobotează*, *cer* (lat. *caelum*), *ceresc*, *cerească*, *Crăciun* (probabil din lat. *creatio*, -*onis*), *crede* (lat. *credere*), *credință* (lat. **credentia*), *creștin* (lat. *christianus*), *cruce* (lat. *crux*, -*cis*), *cumineca* (lat. *comminicare*), *cuvini* (lat. *convenire*), *cuvios*, *Cuvînt* (lat. *conventus*), *Domn* (lat. *dom(i)nus*), *drac* (lat. *draco*), *duminică* (lat. [*dies*]dominica), *Dumnezeu* (lat. *dom(i)ne deus*), *îndumnezeire*, *Făcătoriu* (lat. *facere*, „a face”), *Fecioară* (lat. **fetiola*), *Fiu* (lat. *filius*), *ierta* (lat. *libertare*), *iertare*, *împielizare* (lat. *pellis*, -*em*, „piele”), *împieliza*, *împielizat*, *închina* (lat. *inclinare*), *închinător*, *închinăciune*, *înălțare* (lat. **inaltiare* < *altus*), *îngenunchere* (lat. *ingenuculare*), *înger* (lat. *angelus*), *învia* (lat. *in vivere*), *înviere*, *lêge* (lat. *lex*, *legis*), *martor* (lat. *martyr*), *mărturie* (martur+-ie, cf. gr. *μαρτυρία*, bg. *martóriia*), *pace* (lat. *pax*, *pacis*), *Paște/Paști* (lat. *pascha*, -*ae*), *păcat* (lat. *peccatum*), *păgîn* (lat. *paganus*), *preot* (lat. *presbiterum*), *priveghia* (lat. *pervigilare*), *priveghere*, *priveghi*, *purcede* (lat. *procedere*), *ruga* (lat. *rogare*), *rugă*, *rugăciune*, *Scriptură* (lat. *scriptura*), *sărbătoare* (de la „a serba”, lat. *servare*), *sîmbătă* (lat. *sambbatum*, sl. *sonbota*), *strigătoriu* (adjectiv în acest caz, față de ms. rom. 2517, unde este substantiv; derivat de la „a striga”, lat. *strigare*), *suflet* (lat. **sufflitus*), *tămîie* (probabil lat. **thymanea*), *tămîiere*, *veșmînt* (lat. *vestimentum*).

2. Suprastratul termenilor religioși proveniți din limba slavă sau prin intermediul limbii slave

Dintre cele 40 de cuvinte propuse de Al. Rosetti în *Istoria limbii române* (Al. Rosetti, *Istoria limbii române. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978), în manuscrisul rom. 2517, întâlnim următoarele cuvinte, cu derivatele lor: *agneț* (sl. *agnici*), *apostol* (gr. *ἀπόστολος*, „trimis”, în parte prin intermediul sl. *apostolu*), *blagoslovi* (sl. *blagosloviti*), *blagoslovenie*, *blagoslov* (în contextul „Grigorie blagoslov”), *a se căi* (sl. *kajati sen*), *chilie* (sl. *kelija*), *diacon* (sl. *dijakonŭ*), *diavol* (sl. *dijavolŭ*), *duhovnic* (sl. *duhovnikŭ*), *duhovnicesc*, *duhovnicească*, *maslu* (în text, numai pluralul „masle”, sl. *maslo*), *mitră* (sl. *mitra*, ngr. *mitra*), *molitvă* (sl. *molitva*), *monah* (sl. *monahŭ*, ngr. *monahós*), *ieromonah/eromonah* (ngr. *ἱερομόναχος*, sl. *ijeromonahŭ*), *mucenic* (sl. *mučenikŭ*), *pocăi* (sl. *pokajati sen*), *pocăință*, *pomeni* (sl. *pominěti*), *pomenire*, *popă* (sl. *popŭ*), *posti* (sl. *postiti sen*), *post* (sl. *postŭ*), *potir* (sl. *potirŭ*), *pravilă* (sl. *pravilo*), *pravoslavnic* (sl. *pravoslavniŭ*), *praznic* (sl. *prazdnikŭ*), *pristol* (sl. *prěstolŭ*), *schit* (sl. *skitŭ*), *sfinț* (sl. *sventŭ*), *slavă* (sl. *slava*), *slavosloviia* (sl. *savosloviia*), *smirnă* (sl. *smirna*), *stareță* (sl. *starici*, *starica*), *taină* (în context ca „dumnezeeștile taini”, sl. *tajna*), *troiță* (sl. *troica*), *utrenie* (sl. *utrŭnja*), *vecernie* (sl. *večerŭnja*); iar în ms. rom. 494: *apostol* (gr. *ἀπόστολος*, „trimis”, în parte prin intermediul sl. *apostolu*), *apostolă*, *blagoslovi* (sl. *blagosloviti*), *blagoslovit*, *blagoslovie*, *a se căi* (sl. *kajati sen*), *chilie* (sl. *kelija*), *diacon* (sl. *dijakonŭ*), *diavol* (sl. *dijavolŭ*), *duhovnic* (sl. *duhovnikŭ*), *duhovnicește*, *duhovnicesc*, *molitvă* (sl. *molitva*), *mucenic* (sl. *mučenikŭ*), *pocăi* (sl. *pokajati sen*), *pocăință*, *pomeni* (sl. *pominěti*), *pomenire*, *posti* (sl. *postiti sen*), *post* (sl. *postŭ*), *pravilă* (sl. *pravilo*), *pravoslavnic* (sl. *pravoslavniŭ*), *pravoslavie* (sl. *pravoslavije*), *praznic* (sl. *prazdnikŭ*), *schit* (sl. *skitŭ*), *sfinț* (sl. *sventŭ*), *slavă* (sl. *slava*), *stariță* (sl. *starici*, *starica*), *strană* (sl. *strana*), *taină* („cina cea de taină”, sl. *tajna*), *troiță* (sl. *troica*), *vecernie* (sl. *večerŭnja*).

Alte cuvinte care pot fi încadrate în această grupă, din ms. rom. 2517, sunt: *afurisi* (sl. *aforisati*), *afurisanie*, *aghiazmă* (sl. *agiasma*, ngr. *aghiasma*), *anafură* (sl. *(a)nafora* < gr.), *arhanghel* (mr. *arhanghil*, megl. *ranghilă*, gr. *ἀρχάγγελος*, prin intermediul sl. *arhangelū*), *arhieru* (sl. *arhierei*), *binecuvînta* (de la „bine” și „cuvînta”, compuși ca în gr. *εὐλογεῖν*, sl. *blagosloviti*, lat. *benedicere*), *bdenie* (sl. *[bu]dēnije*, sb. *denije*), *canon* (sl. *kanonū*), *canoni*, *cazanie* (sl. *kazanije*), *caznă* (sl. *kazni*), *călugăr* (sl. *kalugerū*), *ctitor* (sl. *ktitorū*), *duh* (sl. *duhū*), *eritic* (sl. *eretikū*), *Evanghelie* (sl. *evangelije*), *fărădelege* (cuvânt compus, după sl. *bezakonije*), *greși* (sl. *grěšiti*), *har* (sl. *chari*), *hram* (sl. *hramū*), *icoană* (sl. *ikona*), *idol* (sl. *idolū*), *ispiti* (sl. *ispytati*), *ispită*, *ispovedui/ispovedi* (sl. *ispovědati*), *ispovedanie* (vsl. *ispovědaniie*), *jertvui* (de la „jertfă”, sl. *žrůtyva*), *jertvuit*, *liturghie/leturghie* (sl. *liturgija*), *mănăstire* (sl. *monastyri*), *mărturisi* (sl. *marturisasi*), *mărturisire*, *metanie* (sl. *metanija*), *milă* (cu numeroasele derivate, sl. *milū*), *mir* (sl. *miro*), *mirean* (sl. *mirjaninū*), *mitropolie* (sl. *mitropolija*), *molitvă* (sl. *molitva*), *nede/nedeie* (sl. *nedělja*), *oltariu* (sl. *olūtari*), *patrafir* (sl. *petrahilū*, ngr. *epitrahilion*), *patriarh* (sl. *patrijarhū*, ngr. *patriárhis*), *Preacurata* (după vsl. *prěčista*) *Precista* (sl. *prěčista*), *prescură* (sl. *proskura*), *priceasnă* (sl. *prěčistīna*), *pricestui* (sl. *pricēštšovati*), *pricestuit*, *proroc* (sl. *prorokū*), *propovedui* (sl. *propovědovati*), *propoveduință*, *protopop* (sl. *protopopū*), *pustnic* (sl. *pustynnikū*), *rai* (sl. *raj*), *răstigni* (sl. *rastengnonti*), *răstignire*, *smeri* (sl. *sūmēriti*), *smerenie* (sl. *sūmērjenije*), *slujbă* (sl. *služība*), *spăsi* (sl. *sūpasiti*), *toiagul* (în exprimarea „toiagul crucii”, sl. *tojagū*, *tojaga*), *Triod* (gr. *τριώδιον*, în parte prin intermediul sl. *triodi*), *ucenic* (sl. *učenikū*), *veac* (sl. *věkū*), *veci*, *vlădică* (sl. *vladika*); iar din ms. rom. 494: *afcatist* (sl. *akatistū*), *afurisi* (sl. *aforisati*), *afurisenie*, *aghiazmă* (sl. *agiasma*, ngr. *aghiasma*), *anafură* (sl. *(a)nafora* < gr.), *arhanghel* (mr. *arhanghil*, megl. *ranghilă*, gr. *ἀρχάγγελος*, prin intermediul sl. *arhangelū*), *arhanghelească*, *arhieru* (sl. *arhierei*), *arhieresc*, *canon* (sl. *kanonū*), *canoni*, *cazanie* (sl. *kazanije*), *caznă* (sl. *kazni*), *călugăr* (sl. *kalugerū*), *clisêriu/eclisiariu* (de la „paraclis”, sl. *paraklisū*), *binecuvântată* (de la „bine” și „cuvînta”, compuși ca în gr. *εὐλογεῖν*, sl. *blagosloviti*, lat. *benedicere*), *bdenie* (sl. *[bu]dēnije*, sb. *denije*), *duh* (sl. *duhū*), *eretic* (sl. *eretikū*), *eres* (sl. *eresi*), *Evanghelie/Ievanghelie* (sl. *evangelije*), *ievanghelist*, *fărădelege* (cuvânt compus, după sl. *bezakonije*), *greși* (sl. *grěšiti*), *har* (sl. *chari*), *hiritonisi* (sl. *herotonisasi*), *icoană* (sl. *ikona*), *idol* (sl. *idolū*), *ispiti* (sl. *ispytati*), *ispitire*, *ispită*, *ispovedui* (sl. *ispovědati*), *ispovedanie* (vsl. *ispovědaniie*), *întrupare* (de la „întrupa” – compus, la rândul său de la „trup”, sl. *trupū*), *întrupat*, *litie* (sl. *litija*), *liturghie* (sl. *liturgija*), *mănăstire* (sl. *monastyri*), *metanie* (sl. *metanija*), *milă* (cu numeroasele derivate, sl. *milū*), *mitropolit* (sl. *mitropolitū*), *mitropolie* (sl. *mitropolija*), *moaște* (sl. *mošti*), *oltariu* (sl. *olūtari*), *paraclis* (sl. *paraklisū*), *patriarh* (sl. *patrijarhū*, ngr. *patriárhis*), *Precista* (sl. *prěčista*), *pricestui* (sl. *pricēštšovati*), *priceštenie* (vsl. *pricēštaniie*), *proroc* (sl. *prorokū*), *proroci*, *prorocie*, *propovedui* (sl. *propovědovati*), *propoveduire*, *proslăvi* (sl. *proslaviti*), *proslăvit*, *prohodi* (sl. *provoditi*), *protopop* (sl. *protopopū*), *rai* (sl. *raj*), *răstigni* (sl. *rastengnonti*), *slujbă*, *smeri* (sl. *sūmēriti*), *smerenie* (sl. *sūmērjenije*), *săbor* (sl. *sūborū*), *slujbă* (sl. *služība*), *spăsi* (sl. *sūpasiti*), *tropar* (sl. *tropari*), *ucenic* (sl. *učenikū*), *veac* (sl. *věkū*), *vlădică* (sl. *vladika*).

3. Suprastratul termenilor religioși proveniți din limba greacă

În ms. rom. 2517, întâlnim următoarele cuvinte din limba greacă și derivatele lor, care aparțin lexicului religios: *anafură* (sl. *(a)nafora* < gr.), *anathema* (ngr. *anáthema*), *anathimisi*, *dascal* (ngr. *didáskalos*), *egumen* (ngr. *igúmenos*), *egumeniță*, *episcopie* (ngr. *episkopía*), *episcop* (ngr. *episkopos*), *heruvim* (sl. *cheruvimū* < gr. *heruvimos*), *mitră* (sl. *míttra*, ngr. *míttra*), *patima* (în contextul „patima lui Hristos”, ngr. *páthima*), *patriarh* (sl. *patrijarhū*, ngr. *patriárhis*), *pendicostiiu* (ngr. *pentikostós*, -sti), *prochimen* (ngr. *prokímenon*), *protopsalt*

(ngr. *protopsáltis*), *sihastru* (ngr. *isihastís*), *sinaxar* (ngr. *sinaxárion*); ms. rom. 494 prezintă din această grupă următoarele lexeme: *anafură* (sl. (*a*)*nafora* < gr.), *dascăl* (ngr. *didáskalos*), *egumen/egumeniță* (ngr. *igúmenos*), *episcop* (ngr. *epískopos*), *heruvim* (sl. *cheruvimŭ* < gr. *heruvimos*), *icos* (ngr. *íkos*), *patima* (ngr. *páthima*), *patriarh* (sl. *patrijarhŭ*, ngr. *patriárhis*), *protopsalt* (ngr. *protopsáltis*), *sihastru* (ngr. *isihastís*).

Considerații de unii cercetători ca provenind din limba ebraică, și regăsiți și în ambele manuscrise, sunt și cuvintele *amin* (ngr. *ἀμήν*, sl. *aminŭ*, ebr. *amen*), *Golgotha* (prin intermediul limbii greacă sau latină, din ebr. *gulgaleth*), *Hristos* (forma gr. a numelui ebraic *Messiah*, „unsul lui Dumnezeu”), *Isus* (Iisus reprezintă forma gr. a numelui ebraic *Ioshua*, „Mântuitorul”), *psalm* (prin intermediul gr. *ψαλμός*, lat. *psalmus*, sl. *psalmŭ*) și *satana* (prin intermediul sl. *satana*, din ebr. *hašatan*).

Din limba maghiară, în lista termenilor religioși extrași din ambele manuscrise numim cuvintele *făgădui* (magh. *fogadni*), *făgăduință*, *făgăduială*, *mîntui* (magh. *menteni*), *mîntuire*, *Mîntuitor*, *mîntuitor*, *vamă* (magh. *vám*), *vameș* (magh. *vámos*); în timp ce din limba ucraineană indicăm cuvântul *prihană* (ucr. *pryhana*), iar din limba bulgară pe *gropniță* (cu sensul de „mormînt”, bg. *grobnica*).

În secolul al XVII-lea românesc literatura religioasă, dar nu numai, cunoaște un nou avânt și abundă de traduceri și scrieri ale autorilor umaniști moldoveni și munteni. Acesta este secolul în care literatură religioasă va culmina cu traducerea *Vechiului Testament*, urmată de editarea *Bibliei lui Șerban Cantacuzino* în 1688. Este, de asemenea, secolul în care se scriu și alte lucrări, precum: *Învățăturile...* lui Neagoe Basarab (*Învățături către fiul său Teodosie*, 1654) sau *Cartea românească de învățătură* (1643) a mitropolitului Varlaam. Așa-numita mișcare literară umanistă a secolului al XVII-lea se manifestă și prin scrierile cronicarilor moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin și Nicolae Costin sau a cronicarilor munteni Mihail Moxa, Kyr Gavriil, Stoica Ludescu; tot acum se scrie și *Cronica Buzeștilor*. Poezia apare ca gen literar în acest secol prin *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei și prin *Viața lumii* a lui Miron Costin. Printre traduceri efectuate în acest secol se numără cărți din Occident ca *Floarea darurilor* sau romane populare precum *Alexandria* sau *Varlaam și Ioasaf*, printre ele înscriindu-se și traduceri ca *Istoriile* lui Herodot.

Între acestea, traducerea textului *Mântuirea păcătoșilor* în a doua jumătate a secolului al XVII-lea reprezintă un act cultural obișnuit între preocupările cărturarilor vremii și pune la încercare o limbă destul de exersată. În cadrul acestei traduceri, vocabularul religios se distinge ca element dominant (având în vedere subiectul textului) și ilustrativ în identificarea și delimitarea influențelor asupra lexicului exercitate până la acel moment asupra limbii noastre.

BIBLIOGRAPHY

Izvoare și lucrări de referință:

Dragomir, Mioara, *Analiza semantică și etimologică a unor cuvintedin Hronograful den începutul lumii (Ms/ 3517). Noi argumente în susținerea paternității lui Nicolae Milescu Spătarul*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, T. XLVII-XLVIII, 2007-2008, Editura Academiei Române, București, 2009.

Dragomir, Mioara, *Hronograful den începutul lumii (Ms/ 3517). Studiu lexicologic*, vol. I, II, Editura Doxologia, 2018.

Micu, Samuil, *Istoria Românilor*, II, București, 1995.

Munteanu, Eugen coord., *Vechiul Testament – Septuaginta, Varianta lui Nicolea Spătarul Milescu (Ms. 45 de la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române)*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2016.

Onu, Liviu, *Tradiția manuscrisă a unei sinteze europene la români în secolele al XVII-lea – al XIX-lea: Mântuirea păcătoșilor (Amartolon sotiria)*, Editura Academiei Române, București, 2002;

Onu, Liviu, *Considerații pe marginea paternității unei versiuni românești a „Mântuirii păcătoșilor” a lui Agapie Landos. Câteva probleme de metodă*, „Memoriile Secției de filologie și literatură”, seria IV, vol. XI, 1989, p. 29-38.

Onu, Liviu, *Din tradiția manuscrisă a traducerii românești a „Mântuirii păcătoșilor”*, „Revista de istorie și teorie literară”, XXXIX, 1991, nr. 3-4, p. 335-340.

Russu, I., I., *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, Editura Republicii Socialiste România, București 1970

Ursu, N., A. *Alte traduceri necunoscute din tinerețea lui Dosoftei*, LR, XXVII, 1978, nr. 5, p. 495-507.

Ursu, N., A., *O traducere necunoscută a lui Nicolae Milescu*, „Cronica”, XXI, 1986, nr. 44), lingvistul român își rectifică opinia în articolele următoare (*Nicolae Spătarul (Milescu), traducător al Mântuirii păcătoșilor alui Agapie Landos (I)*, SCL, 44, nr. 5, 1993, p. 417-432.

Pârvan, Vasile, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-român*, Atelierele grafice Socec & Co., Societatea Anonimă, 1911.

Pușcariu, Sextil, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, București, Editura Eminescu, 1987.

Dicționare:

Ciorănescu, Alexandru, *Dicționar etimologic al limbii române (DER)*, Editura Saeculum I. O., București, 2002.

Macrea, Dimitrie; Petrovici, Emil; Rosetti, Al., *Dicționarul limbii române literare contemporane (DLRLC)*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1955-1957.

Mic dicționar academic (MDA), Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Editura Univers Enciclopedic, 2010.

Pușcariu, Sextil (1913-1948); Iordan, Iorgu; Graur, Al.; Coteanu, Ion (1949), *Dicționarul limbii române (DLR)*, Editura Academia Română, București, 2010.

Scriban, August, *Dicționarul limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*, ediția I, Iași, Institutul de arte grafice „Presa Bună”, 1939.

Seche, Mircea; Seche, Luiza, *Dicționar de sinonime*, Editura Litera Internațional, București, 2002.

Șăineanu, Lazăr, *Dicționar universal al limbei române*, ediția IV, Editura Scrisul românesc, 1929.